

Józef Niedźwiedź
*Regionalny Ośrodek Badań
i Dokumentacji Zabytków*

DOBRA TYSZOWCE ZA ...1 DUKAT HOLENDERSKI

W Archiwum Państwowym w Zamościu w Zbiorze Dokumentów do dóbr Tyszowce z lat 1702-1857,¹ zachowało się unikalne drukowane ogłoszenie z 1815 r. o Loterii Klasycznej. Jej główną nagrodę stanowiły dobra Tyszowce obejmujące miasto Tyszowce z przedmieściami Zamłyniem i Dębiną oraz wsie Mikulin, Kłatwy, Przewale i Podbór. Właścicielem tych mocno zadłużonych dóbr w 1815 r. był hrabia Schwertpork, który za zgodą Rządu i Dyrekcji Loterii Klasycznej wystawił swoje dobra na loterię.

Skąd tak niecodzienna próba przypadkowej, bo zdanej na los zmiany własności dość znaczącej przeciw majętności? W loterii o wygranej decyduje losowanie. Znała je już w starożytność. Rozróżnia się loterię liczbową polegającą na wytypowaniu numerów, jakie zostaną wylosowane i loterię klasyczną (wynalezioną w XVI w. w Holandii), która polega na rozprowadzeniu biletów (losów), biorących następnie udział w losowaniu. W Polsce sejm w 1768 r. zezwolił na urządzenie loterii liczbowej, która – oddana w dzierżawę – istniała do 1773 r., a po przerwie w 1787 r. objęła ją we własny zarząd Komisja Skarbowa, tworząc Dyrekcję Loterii. Na obszarze zaboru rosyjskiego loteria liczbowa istniała do 1839 roku, obok wprowadzonej w 1808 r. przez Fryderyka Augusta loterii klasycznej, ta ostatnia przetrwała do 1915 r. jako loteria państwowa. W latach 1815-1869 prowadzona była przez Komisję Rządową Przychodów i Skarbu, potem przez Bank Polski, a od 1886 roku przez warszawski kantor Banku Państwowego Rosji. W latach 1808-1863 loteria była dzierżawiona.² W naszym przypadku mamy do czynienia z tą właśnie loterią.

Przytoczony tutaj prospekt Loterii Klasycznej został ogłoszony 26 listopada 1815 r. Ciągnięcie losów, zgodnie z obwieszczeniem, rozpoczęto 30 lipca 1816 r., ale szczęśliwy los wyciągnięto dopiero 22 lipca 1817 r., a zatwierdzono wygraną 23 września 1818 r. Szczęśliwcem okazał się Samuel Antoni Fränkel, bankier warszawski, który zakupił aż 10 000 losów, każdy po 1 dukacie holenderskim! Główna wygrana padła na los nr 33539. Fränkel był właścicielem Domu Wekslowego, który prowadził sprzedaż losów tej loterii. Wkrótce po wygranej, 14 sierpnia, a więc jeszcze przed oficjalnym zatwierdzeniem wygranej, sprzedał dobra Tyszowce Janowi

¹ Archiwum Państwowe w Zamościu, Hipoteka w Tomaszowie Lubelskim, Księga hipoteczna Dóbr Tyszowce, sygn. 77, Dokumenty 1703-1857. Karta dwustronnie zadrukowana o wym. 212x390 mm.

² Włodzimierz Nykiel *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, Warszawa 1981 t. 1, s. 425-426.

Nepomucenowi Głogowskiemu za sumę 1 149 000 złp. Akt kupna sprzedaży w imieniu Samuela Antoniego Fränkla podpisał jego pełnomocnik Aleksander Łącki, zaś w imieniu Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu oraz w imieniu Dyrekcji Loterii assesor Jakub Pankracy Sozański. Akt ten został wpisany do księgi hipotecznej województwa lubelskiego 30 XI 1818 r. ³ Nabyte wówczas dobra Tyszowce należały do rodziny Głogowskich jeszcze w 1 poł. XX wieku. ⁴

Zbycie dóbr przez sprzedaż losów loteryjnych było prawdopodobnie jedynym znanym takim przypadkiem na Lubelszczyźnie i przedsięwzięciem na tyle unikalnym, iż warto w całości przytoczyć treść druku, m.in. także dla opisu dóbr, podkreślającego zwłaszcza ich walory. Za przedstawieniem tu nie dokumentu pisanego lecz właśnie druku przemawia jeszcze inny argument – nie wykluczone, że jako tzw. druk ulotny, ze swego charakteru więc nietrwały, jest być może jednym z nielicznie zachowanych tego rodzaju materiałów w zbiorach polskich bibliotek.

Treść „Planu Loteryi” przytoczona została z zachowaniem pisowni oraz jego cech typograficznych.

Strona recto

PLAN

*Do Loteryi na Maiętność Tyszowce składaiący się z 85.000 Losów i 1,001
wygranych do odciagnienia w iedney tylko Klassie.*

Każdy Los kosztuie ieden Dukat Hollenderski ważny.

z powyższej ilości Losów					
1.	Los	wygrywa	Maiętność	Tyszowce	
1.	dtto	gotowizną w złocie 1,200:	Czer: Zł:		
1.	dtto	dtto	dtto	750.	dtto
1.	dtto	dtto	dtto	500.	dtto
1.	dtto	dtto	dtto	400.	dtto
1.	dtto	dtto	dtto	300.	dtto
1.	dtto	dtto	dtto	200.	dtto
2.	dtto	po 100. Czer: Zł:	dtto	200.	dtto
2.	dtto	75.	dtto	150.	dtto
5.	dtto	50.	dtto	250.	dtto
10.	dtto	25.	dtto	250.	dtto
20.	dtto	20.	dtto	400.	dtto
30.	dtto	15.	dtto	450.	dtto
65.	dtto	10.	dtto	650.	dtto
860.	dtto	5.	dtto	4,300.	dtto
1,001. Losów wygrywaia 1. Maiętność, a 1,000 - 10,000. Czer: Zł:					

O b w i e s z c z e n i e

¹⁰. Za zezwoleniem Rządu pod nadzorem Dyrekcji Loteryi Kraiowéy ustanowiona iest w Królestwie Polskiem Loterya składaiąca się z 85,000. Losów, a 1,001 wygranych w iedney tylko Klassie ciagnąc się maiących. Główna wygrana iest Maiętność Tyszowce w Departamencie Lubelskim, Powiecie Tomaszewskim położona, sądownie, 1,149,000. Złotych polskich, czyli 63, 833. $\frac{1}{3}$ Czer: Zł: otaxowana, do wygrania puszczona, i wygrywaiaćemu bez długów oddana będzie.

³ APZ, Księga hipoteczna Dóbr Tyszowce, sygn. 77, t. I, s. 4.

⁴ J. Niedźwiedz *Leksykon historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, Zamość 2003, s. 552.

Majętność *Tyszowce* leży trzy mile od Zamościa, i tyleż od Rzeki Buga przy Trakcie Warszawy do Brodów idącym. Grunta Dworskie obeymują przeszło 1,000. Morgów, a Lasy do 3,000 Morgów.

Grunta orne w dobrem położeniu i dobrego gatunku, składają się powiększły części z grontów pszennych, Łąki w korzystnym położeniu, i oprócz bardzo małej części dają dobrego, i więcéy Siana, niż potrzeba gruntowa wymaga, z Lasów oprócz Drzewa na opał i Budowę na własną potrzebę, znaczną część ieszcze Drzewa sprzedać można. W tym Lesie iest znaczna część pięknych Dębów, w których na przyszłość na Drzewo Okrętowe i inne Budowlę obrócić będzie można, za kilka lat, więc użytek z tego Lasu powiększy się.

Powinność robocza do opędzenia Gospodarstwa, nie tylko, że iest dostateczna, lecz nawet z takowéy znaczna część na inny użytek Dwora obrócona byđź może.

W tey Majętności znajduje się ieden Browar Dworski, dwie Gorzelnie i Młyn, propinacya to iest prawo wyszynku Piwa, Miodu i Wódki, iako i Młyn teraz lecz tylko na rok ieden w Dzierżawę puszczone są za sumę Dzierżawną 23,000, Zł: pol: albo przeszło 1,200. Czer: Zł:

Znajduie się daley w teyże Majętności Wapno i nowa Cegielnia, która ponieważ Cegły bardzo dobrego są gatunku, i znaczna ich część odprzedana byđź może, staie się źrzdłem znacznego zysku.

Do téy Majętności należą Miasteczko *Tyszowce* z dwoma Przedmieściami Zamłynia i Dębiny zwanými, i dobra Mikulin, Kłątwi, Przewale, i Podpór.

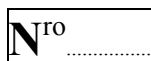
Oprócz téy główney wygranéy 1,000. Losów, wygrywać będą kwoty pieniężne podług wyżéy wyszczególnionéy Tabelli.

- 2.⁰ Losy podług Formularza po tym Artykule umieszczonego drukowane z podpisami Dyrekcyi Loteryinéy upoważnione pieczęcią teyże Dyrekcyi, w Językiem Polskim i Niemieckim ułożone na lewym brzegu z zakreślonymi Literami, i z Ternionów różnym sposobém wycinane, a Numera tak liczbami iako i Literami ostatnie roztrwanem mieyscu w pisane będą, oprócz tego, Losy Imieniem Domu Wexlowego JP. Samuela Antoniego Fränkel, przez JP. Fryderyka Steffazyusza tym końcem przez tenże Dom wyznaczonego, a nakoniec przez Kollektora podpisanemi zostaną.

Takie tylko Losy są ważne.

Strona verso

Formularz Losu

Loteryi na Majętność Tyszowce zwaną w Departamencie Lubelskim, Powiecie Tomaszewskim sytuowaną.

Okaziciel tego Losu zapłacił ieden Dukat Hollenderski ważny, za zwróceniem onego przypadająca na niego wygrana w Ciągnienu mającym się rozpocząć dnia 30. Lipca 1816. stosowanie do Planu wydaną będzie.

w Warszawie dnia 26. Listopada 1815.

DYREKCJA LOTERYI KLASSYCZNEY

[tekst jak obok - w języku niemieckim]

- 3.⁰ Ciągnienu téy Loteryi na d. 30 Lipca 1815 r. rozpocznie się, i bez przerwy kontynuować się będzie.

4⁰. Gdyby Losy wszystkie przed wyżej wyznaczonymi Terminem rozprzedanemi zostały, w takowym przypadku Ciągnięcie prędkiej nastąpi, o czém Publiczność piętnastu dniami wprzód przez Gazety zawiadomioną zostanie.

Również gdyby dla iakowych ważnych przeszkód Ciągnięcie téy Loteryi mieysca mieć niemogło, natenczas dalsza Decyzya Rządu, przez Gazety ogłoszoną zostanie, a każdemu z Prenumerantów, za zwrócenie nabytego Biletu, stawka iego całości od Kolektora, u którego Los nabył, zwróconą będzie.

5⁰. Stawka za ieden Los iest ieden Dukat Holenderski ważny.

6⁰. Wygrane kwoty w złocie wypłaconemi będą w dni czternaście po ogłoszeniu drukiem Tabelli wygranych a to zawróceniem wygranych Losów, Maiętność zaś w tym samym czasie przez Plenipotenta terażniejszego Dziedzica JMć Pana Jana Wagnera, wygrywającemu za zwrotem Losu, bez długów oddaną zostanie; gdyby zaś Extabulacya długów na niéy będących tak prędko nastąpić niemogła, w takim razie Summa wynosząca ilość długów w Kassie Loteryinéy w gotowiznie pozostanie.

7⁰. Ani stawione pieniądze, ani wygrana pod żadnym pozorem nie może bydź przyaresztowana, wyiąwszy, gdyby kto iakim przypadkiem Los swój zgubił, lub miał skradziony, oczém uwiadomić powinien Kolektora, od którego los nabył, a ten Dyrekcyą i to koniecznie przed Ciągnięciem téy Loteryi.

8⁰. Upoważnieni są do sprzedania Losów na tę Loterią w Warszawie w Domu Dyrekcyi Kantor Jeneralny, i Dom Wexlowy JP. Samuela Antoniego Fränkla, którzy złożyc się mającą w Dyrekcyi Loteryinéy kaucyą, ręczyć będą za siebie i za swoich Korrespondentów, lub Kolektorów tak w Warszawie, na prowincyi, iako i za Granicą, którym Losy do sprzedania powierzą.

9⁰. Mieszanie i Ciągnięcie Numerów przez dwie Sieroty ze Szpitala Dzieciątka Jezus odbywać się będzie publicznie w Pałacu Rządowym w przytomności Osób na to od Rządu wyznaczonych.

10⁰. Gdyby kto w przeciągu sześciu Miesięcy od dnia Ciągnięcia Loteryi po wygrane pieniądze niezgłosił się utracą późniéy do nich prawo, a kwota wygrana zostanie się na fundusz Szpitalów krajowych.

11⁰. Wszelka korespondencya w tem interesie do Dyrekcyi *franco* ma bydź adresowana.

12⁰. Losy niesprzedane w takim czasie do Dyrekcyi zwrócone bydź powinny, aby na trzy tygodnie przed oznaczonym Terminem do Ciągnięcia niezawodnie stanęły, to samo ma się rozumieć o pieniądzech za Losy sprzedane, które przed terminem do Ciągnięcia oznaczonym, w Kassie Głównéy Loteryi Krajowych złożone bydź powinny.

13⁰. Dla bezpieczeństwa Publiczności natęż Maiętność stawiających, zezwolenie puszczenia onéy na Loteryą w Księgi właściwe ingrossowanym będzie, przez co takowa ani przedana, ani onerowana bydź nie może.

14⁰. Dokumenta tyczące się majętności *Tyszowce* wystawionéy na Loteryą, złożone, każdy grający na oną przeyrzeć może.

w Warszawie dnia 26. Listopada 1815.

DYREKCJA LOTERYI KLASSYCZNEY.

Kons: Kochanowski J. Gebhard